

مقاله

چالش های حسابرسی زیست محیطی

در ایران

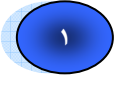
معاونت فنی و حسابرسی امور عمومی و اجتماعی

هیات حسابرسی زیست محیطی و انرژی های نو

تهیه کنندگان:

مصطفی علی اصغرپور - سید عباس میرنجفی

صلى الله عليه وآله

مقدمه:

در اسناد بالادستی کشور ما از جمله قانون اساسی، حفاظت از محیط زیست وظیفه ای همگانی تلقی شده و هرگونه فعالیتی که با آلودگی محیط زیست ملازمه پیدا کند، ممنوع است. همچنین در سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی نیز بر بهره مندی جامعه ایرانی از محیط زیست مطلوب تاکید شده است. منبعت از اسناد بالادستی در قوانین عادی نیز قانونگذار تکالیفی را برای حفاظت از محیط زیست وضع نموده است.

دیوان محاسبات جمهوری اسلامی ایران به تبعیت از قانون اساسی و قانون تشکیل خود، حسابرسی نحوه بهره برداری و حسابرسی مسئولیت نگهداری و صیانت از منابع طبیعی و ثروتهای عمومی، معادن، دریاها، دریاچه ها، رودخانه ها، جنگلها و بیشه های طبیعی را در دستور کار اکید خود قرار داده است.

خوشبختانه در دوره ریاست جدید، همواره تاکید خاصی روی حسابرسی زیست محیطی شده و با تدابیر بعمل آمده، حدود سه سال است که دیوان محاسبات جمهوری اسلامی ایران علاوه بر عضویت در کارگروه حسابرسی زیست محیطی اینتوسای، واحد حسابرسی مستقلی در خصوص حسابرسی محیط زیست ایجاد نموده که توسعه تدریجی آن نیز در دستور کار قرار دارد.

این موسسه عالی محاسباتی، تلاش دارد با استفاده از فرصت پیش آمده چالش های موجود در اجرای حسابرسی زیست محیطی در کشور را در این مقاله احصاء و با تعامل و تبادل تجربیات با کشورهای عضو کارگروه حسابرسی زیست محیطی اینتوسای جهت بهبود فرآیند حسابرسی زیست محیطی خود بهره مند گردد.

متدولوژی:

دیوان محاسبات جمهوری اسلامی ایران در حصول به اهداف حسابرسی زیست محیطی و بر اساس رهنمود بین المللی کارگروه حسابرسی زیست محیطی اینتوسای حسابرسی های زیست محیطی خود را به طرق زیر انجام می دهد:

۱- حسابرسی رعایت قوانین و مقررات زیست محیطی

۲- حسابرسی عملکرد زیست محیطی

۳- حسابرسی زیست محیطی با رویکرد توأمان به حسابرسی رعایت و حسابرسی عملکرد

۴- حسابرسی مالی

۵- حسابرسی زیست محیطی با رویکرد آسیب شناسی که به عنوان یک روش ابتکاری مورد توجه کارگروه حسابرسی زیست محیطی اینتوسای در آرژانتین قرار گرفت.

در این مقاله نیز سعی شده است با تکیه بر تجربیات و با رویکرد آسیب شناسی، چالش های موجود برای انجام حسابرسی زیست محیطی در کشور احصاء و توصیه هایی نیز برای حل چالش های موجود ارائه گردد.

یافته ها:

چالش های اجرای حسابرسی زیست محیطی در کشور به دو دسته درون سازمانی و برون سازمانی قابل تقسیم است که اجرای این نوع حسابرسی را با دشواریهایی مواجه نموده است که اهم آن بشرح ذیل می باشد:

درون سازمانی:

۱. اگرچه حسابرسی زیست محیطی در جهان موضوع جدید و جوانی است لیکن در کشور ما قدمت این نوع حسابرسی کمتر است. کشور ما حدود سه سال است که بطور جدی به مباحث حسابرسی زیست محیطی ورود نموده و به عضویت کارگروه حسابرسی زیست محیطی اینتوسای درآمد به همین دلیل بلحاظ وسعت کار و حجم سرمایه گذاریها بویژه در زمینه نیروی انسانی متخصص این عرصه با محدودیتهای و کمبودهایی مواجه هستیم.

۲. بسیاری از موسسات عالی حسابرسی تجربه همکاری و مشارکت با سایر موسسات، در حسابرسی موضوعات زیست محیطی داشته اند لیکن موسسه عالی محاسباتی جمهوری اسلامی ایران فاقد چنین تجربه ای می باشد مضافاً اینکه این موضوع مستلزم تمایل و استقبال کشورهای همسایه است که بعضاً با عدم استقبال توسط این کشورها بویژه در حوزه محیط زیست دریای خزر مواجه بوده ایم.

۳. با توجه به مدت اندک انجام حسابرسی های زیست محیطی توسط موسسه عالی محاسباتی جمهوری اسلامی ایران طبیعتاً استانداردها و دستورالعملهای حسابرسی زیست محیطی بطور کامل تدوین نشده است.

۴. گستردگی کشور و تنوع موضوعات زیست محیطی و آب و هوایی، تهیه دستورالعملهای خاص حسابرسی متعددی را برای موضوعات مختلف زیست محیطی، ضروری نموده که این امر زمانبر بوده و مستلزم نیروی انسانی متخصص به تعداد کافی است.

برون سازمانی

۵. اولین گام برای هر گونه برنامه ریزی و تصمیم و اقدام برای حسابرسی موضوعات زیست محیطی داشتن یک بانک اطلاعاتی کامل و جامع و آمار دقیق از اطلاعات زیست محیطی است که در این خصوص دستگاههای متولی حفظ محیط زیست دارای موانع و نارساییهایی میباشند.

۶. به علت فقدان استانداردهای مدون حسابداری زیست محیطی و در نتیجه عدم استقرار حسابداری زیست محیطی در کشور ما، در حال حاضر «حسابرسی مالی زیست محیطی» بطور کامل انجام نمی شود.

۷. نظر به اینکه بهرغم پیش بینی در قوانین؛ ارزشهای اقتصادی منابع طبیعی و زیست محیطی و هزینه های ناشی از آلودگی و تخریب محیط زیست در فرآیند توسعه و انعکاس آن در حسابهای ملی لحاظ نگردیده است لذا هزینه ها و زیانهای ناشی از تخریب محیط زیست و اثر آن در اقتصاد ملی قابل احصاء، مشخص و ملموس نیست.

۸. اطلاعات و آمار مربوط به محیط زیست توسط سازمانها و شرکتهای به طور مناسبی ثبت و گزارش نمی شود.

۹. عدم آگاهی به اهمیت و جایگاه محیط زیست و مزایای حسابرسی زیست محیطی توسط مدیران دستگاهها و سازمانها بنحویکه دستگاههای اجرایی از نقش حسابرسی زیست محیطی در شناسایی مشکلات محیط زیست، شناخت کافی ندارند. متأسفانه عدم آشنایی مسئولان دستگاههای اجرایی با قوانین و مقررات زیست محیطی و یا عدم تمکین آنان نسبت به اجرای این قوانین و مقررات یا عدم توجه کافی به ملاحظات زیست محیطی باعث ملموس نبودن آثار کوتاه مدت آن، باعث شده مقررات زیست محیطی نیز جدی انگاشته نشود.

۱۰. برخی از قوانین و مقررات زیست محیطی فاقد ضمانت اجرایی کافی می باشند. طبیعی است چنانچه ضمانت لازم برای اجرای قوانین نباشد به تبع آن سازمانها نسبت به عواقب آن بی توجه بوده و عامل بازدارندگی کافی وجود نخواهد داشت.

۱۱. اتخاذ سیاست های واکنشی بجای سیاستهای پیشگیرانه توسط دستگاههای حفاظت کننده محیط زیست یکی از آسیبهایی است که همیشه محیط زیست را تهدید می کند ، ورود دیر هنگام این دستگاهها در حفظ محیط زیست، ضمن هدر دادن هزینه ها، کندی و راکد ماندن اجرای پروژه ها، حساسی آن را دشوارتر می نماید. در حالیکه طبق قانون^۱ یکی از مهمترین اهداف و وظایف سازمان حفاظت محیط زیست پیشگیری و ممانعت از تخریب آلودگی محیط زیست میباشد

توصیه ها:

۱. اولین شرط نهادینه سازی حساسی زیست محیطی، داشتن نیروی متخصص به تعداد کافی است. عملیاتی کردن سیاست ها و هدایت حسابرسان در مقوله حساسی محیط زیست ، تهیه چارچوبهای گزارشگری برای موضوعات مختلف، انجام حساسی های مشترک با سایر کشورها، مشارکت در برنامه ها و تعامل مستمر با کارگروه حساسی زیست محیطی ایتوسای و آسوسای مستلزم نیروی انسانی متخصص و کافی است. لذا انجام حساسی های زیست محیطی با کیفیت، مستلزم ایجاد یک تیم قوی در ستاد مرکزی همچنین تقویت حسابرسان در واحدهای صفی است.

۲. با توجه به اینکه تنها مرجع انجام حساسی های زیست محیطی در جمهوری اسلامی ایران دیوان محاسبات می باشد نیاز به آموزش های تخصصی در خصوص حساسی زیست محیطی بویژه از طریق برگزاری جلسات هم اندیشی و تبادل اطلاعات با کشورهای فعال در این حوزه را، دوچندان می کند. موسسه عالی محاسباتی کشور ما در این زمینه باید نسبت به کشورهای پیشروی ایتوسای تلاش بیشتری نماید.

۳. شایسته است کشورهای همسایه جمهوری اسلامی ایران بویژه در حوزه دریای خزر، با عنایت به اثر بخشی حساسی های مشترک زیست محیطی؛ برای یافتن راه حل در خصوص رفع مشکلات

^۱ ماده (۱) قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست

فرامرزی میان کشورهای عضو کارگروه های حسابرسی زیست محیطی اینتوسای و آسوسای، انجام حسابرسی مشترک را مد نظر قرار دهند.

۴. اگرچه تهیه دستورالعملها و چارچوبهای گزارشگری زیست محیطی زمان بر است لیکن توصیه می شود به تدریج با تهیه گزارشات حسابرسی موضوعات زیست محیطی، دستورالعمل آن نیز بصورت میدانی تهیه شود. شایان ذکر است چندین چارچوب گزارشگری تهیه که طبق برنامه زمانبندی تدوین شده در حال تبدیل به دستورالعمل حسابرسی است.

۵. برای حضور فعال در مجامع بین المللی و استفاده از تجربیات کشورهای پیشرو در امر حسابرسی زیست محیطی توصیه میشود گزارشات حسابرسی زیست محیطی تهیه شده در قالب فرمت مقالات مورد تایید اینتوسای برای سایت کارگروه حسابرسی زیست محیطی اینتوسای و آسوسای ارسال گردد و همواره در جلسات و کارگروههای تخصصی حسابرسی زیست محیطی اینتوسای و آسوسای حضوری فعال داشته باشیم.

۶. توصیه می شود دولت(سازمان حسابرسی)، استانداردهای حسابداری زیست محیطی را تدوین نماید بنحوی که حسابداری زیست محیطی را وارد چرخه حسابداری دولتی کشور نموده و سازمان ها و دستگاههای دولتی مربوط ملزم به ثبت رویدادهای مالی زیست محیطی در صورتهای مالی گردند.

۷. لازم است به منظور کمک به حفظ محیط زیست کشور معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور و سازمان حفاظت محیط زیست و وزارت امور اقتصادی و دارایی هر چه سریعتر نسبت به ارزش گذاری اقتصادی منابع طبیعی و زیست محیطی اقدام و هزینه های ناشی از آلودگی و تخریب محیط زیست را محاسبه و در حسابهای ملی ملحوظ نمایند.

۸. به منظور رصد اطلاعات مربوط به محیط زیست در کشور شایسته است دستورالعمل های لازم برای ثبت اطلاعات زیست محیطی توسط دستگاههای دولتی تهیه گردد.

۹. به منظور آشنائی مدیران دستگاههای اجرایی با نقش حسابرسی زیست محیطی، توصیه می شود دیوان محاسبات کشور ضمن تشریح، اهمیت امنیت زیستی و تبعات فقدان محیط زیستی سالم، از طریق برگزاری همایش ها با حضور مدیران دستگاههای اجرایی و صاحب نظران داخلی و خارجی،

ارائه بازخور از گزارش های حسابرسی زیست محیطی، تهیه برشور از فعالیتهای انجام شده و اقدامات سایر کشورها نسبت به افزایش سطح آگاهی مسئولان دستگاههای اجرایی اقدام نماید.

۱۰. توصیه می شود جرایم زیست محیطی پیش بینی شده در قوانین و مقررات زیست محیطی کشور متناسب با تخریبهای زیست محیطی اصلاح شود بدین منظور لازم است مسئولین ذی مدخل با بررسی کارشناسی و آسیب شناسی همه جانبه جرائم آلوده کنندگان محیط زیست را به مبالغ قابل توجهی افزایش دهند به نحوی که از بازدارندگی لازم برخوردار شود.

۱۱. به منظور اثربخشی بیشتر لازم است سازمان حفاظت محیط زیست، انجام وظائف نظارتی خود را تقویت نموده و فرآیند آن را متحول نماید به عبارتی با اقدامات پیشگیرانه‌ای از قبیل: اطلاع رسانی جامع و مفید در مورد قوانین و مقررات زیست محیطی، برگزاری دوره های آموزشی و ارسال جزوات آموزشی به دستگاه های اجرایی، بازدید از نحوه اجرای عملیات عمرانی طرحها و ارائه نظرات ارشادی به دستگاههای اجرایی مربوط می‌تواند اثرگذاری بیشتر داشته باشد.

اثرات و نتایج:

۱- نتایج حاصل از حسابرسی های زیست محیطی در دیوان محاسبات جمهوری اسلامی ایران، از قبیل: نبود ضمانت اجرایی موثر در ارتباط با اجرای قوانین و مقررات زیست محیطی و متناسب نبودن خسارات اخذ شده با تخریبهای زیست محیطی و عدم توجه کافی به اهمیت و جایگاه محیط زیست توسط مسئولین دستگاه ها و سازمانها و . . . به مجلس شورای اسلامی (پارلمان) و حسب مورد به دولت منعکس شده است، همچنین دیوان محاسبات جمهوری اسلامی ایران، نتیجه بررسیهای خود در خصوص حسابرسی زیست محیطی دریای خزر را در اختیار موسسات عالی حسابرسی کشورهای ساحلی دریای خزر قرار داده است.

۲- مقام عالی دیوان محاسبات جمهوری اسلامی ایران در راستای نهادینه سازی حسابرسی زیست محیطی، ضمن حمایت تام از توسعه تدریجی و مستمر این حسابرسی نوین، حسابرس کلی خاص زیست محیطی ایجاد و هر ساله برنامه حسابرسی زیست محیطی سالانه پس از تأیید ایشان به سراسر کشور ابلاغ می‌شود.

۳- جمهوری اسلامی ایران در ارتباط با حسابرسی های مشترک محیط زیست دریای خزر با کشورهای ساحلی دریای خزر (روسیه، قزاقستان، آذربایجان و ترکمنستان) مکاتبه و درخواست حسابرسی مشترک نموده

است بعلاوه در خصوص حسابرسی مشترک مقابله با پدیده ریزگرد و غبارها از روسای کارگروه حسابرسی زیست محیطی اینتوسای و آسوسای درخواست همکاری نموده است.

۴- با عنایت به جدید بودن حسابرسی زیست محیطی در کشور ما، مقام عالی موسسه عالی حسابرسی ایران در همایش ها و سمینارهای مالی برگزار شده توسط دستگاههای اجرایی در کشور نسبت به معرفی حسابرسی زیست محیطی و اقدامات انجام شده در این رابطه پرداخته که این موضوع به فرهنگ سازی این نوع جدید حسابرسی کمک شایانی می نماید.

۵- دیوان محاسبات جمهوری اسلامی ایران در اجرای حسابرسی های زیست محیطی خود برای اولین بار در سال گذشته بصورت تخصصی اقدام به حسابرسی زیست محیطی رودخانه ها، حسابرسی جلوگیری از آلودگی کلان شهرها، حسابرسی پارکهای ملی، حسابرسی حصول اطمینان از کاهش عوامل آلوده کننده و مخرب محیط زیست نموده و دستورالعمل حسابرسی و چارچوبهای گزارشگری ذریبط را تدوین نموده است.

۶- تعیین ارزشهای اقتصادی منابع طبیعی و زیست محیطی و هزینه های ناشی از آلودگی و تخریب محیط زیست در فرآیند توسعه و محاسبه آن در حسابهای ملی توسط دیوان محاسبات ایران از دولت در دست پیگیری است.

فواید حاصل از نتایج این مقاله، نیازمند توجه به نتایج حسابرسی و بکار گیری توصیه ها، توسط پارلمان، دستگاههای متولی حفظ محیط زیست و کلیه دستگاههای اجرایی مرتبط و همچنین اهتمام و همکاری کشورهای همسایه ایران در حوزه دریای خزر و کشورهای آسیب دیده از ریزگرد و غبار برای انجام حسابرسی مشترک است.

چه درسهایی آموختید؟

۱. اصلاح تبعات ناشی از مسائل و مشکلات زیست محیطی مستلزم یک پروسه طولانی بوده و پیشگیری از بروز معضلات زیست محیطی از اصلاح آن راحت تر و کم هزینه تر است. حسابرسی زیست محیطی می تواند فرصتهای لازم را برای کمک به دولت جهت پیشگیری فراهم آورد.

۲. نظر به اینکه هدف حسابرسی زیست محیطی، حصول اطمینان از اتخاذ فرایندها و خط مشی های مناسب و کافی و اجرای آنها به منظور دستیابی به هدف توسعه پایدار می باشد، بدین منظور تدوین و به روز نمودن فرایندها، خط مشی ها و دستورالعملهای مناسب مهمترین اولویت می باشد.

۳. حسابرسی زیست محیطی می تواند فرصتهای لازم را برای کمک به کشورها جهت استقرار طرحی موثر جهت حفظ محیط زیست فراهم آورد.

۴. با عنایت به اینکه یکی از مهمترین مولفه های توسعه پایدار، «سلامت محیط زیست» بوده و پذیرش این موضوع که فقدان «امنیت زیستی» تبعات مخربی برای جوامع بشری در پی دارد. دیوان محاسبات ایران نسبت به اجرای این نوع حسابرسی عزم قاطعی دارد.

در خاتمه خاطر نشان می سازد با عنایت به اینکه دیوان محاسبات ایران اخیراً به عضویت کارگروه حسابرسی زیست محیطی اینتوسای در آمده، در صدد استفاده حداکثری از رهنمودهای زیست محیطی اینتوسای می باشد.